

Dini māselelermen aýnalysatyn uйymdardyń saýttarynyń tizimi

1. www.muftyat.kz
2. www.azan.kz
3. www.muslim.kz
4. www.pvlmeshit.kz
5. www.mitropolia.kz
6. www.blagosobor.kz
7. www.catolik-kazakhstan.kz
8. www.edinstvo.kz
9. www.adal-kz.info
10. www.din.gov.kz
11. www.carmo-pvl.kz

DESTRÝKTIVTI DINI AЙ YMDARDAN

SAQ BOLYNYZ!

Ekstremizm termini sózbe-sóz (lat. ehitsh- shetki) shekten tys kózqarastar men áreketterdi ustaný, qoǵamdaǵy tártip pen normalardy joqqa shygarý retinde anyqtalady. Ekstremizm bul árýaqytta ár qalaý kórinis beretin óte kúrdeli qubylys. Oǵan anyqtama berýde eksperttik ortada ártúrli túsinik bar. Ony eki topqa bólýge bolady: birinshi top ekstremizmdi bir sozben negativti jáne áleýmettik qaýipti qubylys dep baǵalaýdy. Bul baǵytty ustanýshylardy «konservatorlar» dep belgileýge bolady. «Konservatorlar» baǵytyńdaǵylar negizinen ýylymi akademıialyq orta, sonymen qosa quqyq qorǵaý organdarynyń qyzmetkerleri.

Zertteýshilerdiń bir bólige bul máseleni salystyrmaly türde, jiktep qarastyrýga tyrysady. Olardy shartty türde «liberaldar» dep ataýga bolady. Liberaldar ekstremizmdi jaǵymsyz qubylys dep anyqtaýdan bas tartady. Mysaly Reseýdiń adam quqygy institýtynyń eksperti Lev Levinson ekstremizm bul ártúrli qubylystardy keńinen alatyn is-árekettiń múmkinshiligi. Sondyqtan ekstremizmge shek qoý múmkin emes. Ekstremizm qylmys emes. Buǵan álemdik marsh sılaqtı ortaq quptalǵan sheńberden shyqqan is-árekettiń bárın kirgizýge bolady deýdi. Sonymen qosa qoǵamdyq qurylysqa qarsy qubylys bolsa, quqyqty shekteýshi retinde anyqtaý durys emes. Sebebi, keýbir áleýmettik narazylıqtar da (ashtyq jarıualaý, memlekettiń keýbir qaýylaryna qarsylyq marshtary) qoǵamdyq qaýipti fenomen dep anyqtalyp ketýi múmkin bolar edi.

Ekstremizmniň raýda bolýna saraptama jasai kele bul qubylystyň negizinde adamdardyň tabığı müddeleriniň qaqtýgystary ekonomikalyq, áleýmettik, etníkalyq jáne konfessionalalyq qarama-qajshylyqtary jatqanyn kórýge bolady.

Bundaý müddelerdiň, qarama-qajshylyqtardyň masshtaby ár túrli bolý mûmkin: jeke ındividütiň jeke «Mendik» müddesiniň búkil qoǵamǵa qarsy turýnan bastap, búkil memlekettik júyelerdiň qatal tایtalasymen aiaqtalady. Qanda da bir sebeptermen müddeleri saqtalmay qalǵan jaǵdai da tایtalas eki jaqtýn biri ózderiniň saıası, dini, etníkalyq, taǵy basqa máseleleriniň sheshimin tabý úshin shekten shyqqan metodtarǵa kóshyí ábden mûmkin.

Ekstremizmniň keń jáne naqtyly ólshemderine baǵany bergen Reseýlik ekspert M. Krasnov. Onyň oýynsha ekstremizmge mynadaý ıdeialardy, baǵyttardy, doktrinalardy taratýǵa baǵyttalǵan áreketterdi jatqyzýǵa bolady:

- adamdardy taptyq, menshiktik, rassalyq, ulttyq nemese dindik erekshelikterine bailylanysty bólý;
- adam quqyǵyn konstitýtsıalyq qundylyq retinde joqqa shyǵarý;
- ashyq plýralızm mûmkindigin, ıdeialardy erkin taratý jáne aýybastaýdy joý;
- bir ıdeologıany memlekettik retinde ornatý;

Brıtandyq zertteýshi Shırın Akınerdiň oýynsha

óz ıdeialary oz ómirlerine óana qoldanyp qoymai zańdy turde de, zańsyz da barlyq mûmkin ádisterdi qoldana otyryp, qoǵamǵa qoldanǵylary keletinderdiň barlygyn, ekstremisterge jatqyzýǵa bolady. Keýbir jaǵdaiýda bul terrorizmge jetip qoǵamǵa úlken qaýip týgyzý mûmkin.

Ekstremizmniý ráïda bolý sebebi ár qoǵamda ár túrli bolady jáne sol qoǵamdaǵy obъektivtik jáne sýbъektivtik jaǵdaiýga bailyansty. Áytse de ekstremizmniý ráïda bolý men taralýynyń bazistik jaǵdaiý bar. Ol kez-kelgen qoǵam men memleketteké tán. Qazirgi kezeńde ekstremizmniý ráïda bolýnyń negizgi faktorlary retinde eksperter mynalardy usynady: áleýmettik ekonomikalyq toqyray; jergilikti turgyndardyń kóp bóliginini ómir surý deńgejiniń kurt túsy; memlekettik basqarý júyesi men saıası instityttardyń deformatsıasy; olardyń qoǵamdyq damýdyń pisip turǵan máselelerin sheshýge qabileti jetpeý; saıası rejimniń totalitarlyq sıpat alýy; bılıktelerdiń oppozitsıany basyp hastaýy; erkin, jańasha oýlaýdy qýgyndaý; ulttyq qanaý; jeke toptardyń óz mindetterin sheshýin jedeldetýi; liderlerdiń saıası ambitısalary jáne t.b.

Bul negizgi faktorlarmen qosa ǵalymdar ekstremizmniý ráïda bolý jáne damýyna áser etetin qosymsha faktorlardy atap kórsetedi. Olarǵa halyqaralyq nemese memlekettik júyede ekstremizm körinisterine qarsy kúrestiń osaldyǵy, turgyndardyń, jeke toptardyń saıası jáne quqyqtyq mádenietiniń tómendigi, memleketaralyq qatynastyń álsireýi, áleýmettik shielenistiń ósýi t.b.

Din adamzattyń rýhanı mádenietiniń mańyzdy bólsheginiń birine aýnaldy. Din arqyly adamdar arasyndaǵy rýhanı bailystan, ultiyalıq kelisim men qoǵamnyń beriktigı, adamı qundylıqty, salt-dástúrdı saqtaýdyń eń jaqsy múmkindigin kóre bilýimiz qajet. Ulttyq máselelerdiń durys sheshilýi Qazaqstannyń halyqaralyq qaýymdastyqta laýuq orynǵa ıe bolýyna, álemdik órkeniettiń gorizonttarynan oryn alýǵa múmkindik beredi.

Qoǵamnyń dini ómiriniń demokratızatsıalaý bir jaqty oń nátije bere bermeýdi. Qazaqstan kóp ultty memlekет. Bul kóptúrliliktiń nátijesi dini konfessıalar formasy. Bulardyń ár qaysysy óz nanym-senimderiniń qaǵıdalarymen ómir súredi. Ártúrlı dinderdiń bir kezeńde, bir etno-mádeni keńistikte bolý teologıalyq másele ǵana emes, áleýmettik másele týdryratyndyǵy sózsiz. Dinderdiń ózgertýge bolmaítyn ózindik dini ilimderi men dástúrleri bar, keýbir jaǵdailarda bir-birine qaysy keletin, tipti joqqa shygaratyn, dinaralyq suhabat múmkin bolmaítyn jaqtary da kezdesedi. «Sonda sheshim qайдада? Sheshim qandaý jaǵdaiýda bolsyn naqtyly bolý shart. Dereksiz sheshim bolmaídý. Sheshim jasaý úshin naqtyly tarıhi, áleýmettik, qoǵamdyq, saıası, mádeni jaǵdaiýdy esepke alýymyz kerek. Naqtyly jaǵdaiý - Qazaqstan Respýblıkasy, iaǵní, másele osy memlekettiń mazmunyna, onyń müddesine oray sheshilýi kerek [1].

Elbasymyzdyń ústimirdegı jıly eldegi jaǵdaiń men ishki jáne syrtqy saıasattyń negizgi baǵyttary jóninde «Jańa Álemdegı Jańa Qazaqstan» atty Qazaqstan Halqyna arnaǵan Joldaýnda ishki jáne syrtqy saıasatymyzdyń asa mańyzydь baǵyttarynyń biri retinde qoǵamdyq kelisimdi odan ári nyǵaitý, sailyr kelgende, elimizdiń serpindi damýyn qamtamasyz etýmen ózimiz aldymyzǵa qoýǵan asqaq mindetti oýdaǵydaiń oryndaýdyń negizi bolyp tabylatyny belgilendi.

Qoǵamdaǵy ekstremizm men radikalızmniń kez kelgen kórinisterine jáne bizdiń azamattarymyzdıń konstitútsııalyq ququqtaryna qysym jasaýdy kózdeýtin áreketterge qarsy qatań ári dáýekti qarsy turý qaraldy. Qazaqstan Respýblıkasynyń basqarý tártipteri memlekетimizdiń Ata Zańy Konstitútsııada belgilengendikten ol talaptar qoǵamnyń árbir mûshesi tarapynan oryndalýy tiis.

Qazaqstan Respýblıkasy Konstitútsııasyna sáýkes - Qazaqstan Respýblıkasy ózin demokratııalyq, zaiýrly, ququqtyq jáne áleýmettik memlekет retinde ornyqtırady, onyń eń qymbat qazynasy - adam jáne adamnyń ómiri, ququqtary men bostandyqtary bolyp tabylǵan.

Maqsaty nemese is-áreketi Respýblıkanyń konstitútsııalyq qurylysyn kúshtep ózgertýge, onyń tutastyǵyn buzýǵa, memlekет qaýipsizdigine nuqsan keltirýge, áleýmettik, násildik, ulttyq, dini, tektik toptyq jáne rýlyq arazdyqty qozdyrýǵa baǵyttalǵan qoǵamdyq birlestikter qurýǵa jáne olardyń qyzmetine, sondaý-aq zańdarda kózdelgen áskerilendirilgen quramalar qurýǵa tiym salynady.

Qazaqstan Respýblıkasynyń «Qoǵamdyq birlestikter týraly» Zań jobasyna sáýkes, ekstremistik maqsattardy kózdeýtin qoǵamdyq birlestikterdi qurýǵa jáne olardyń qyzmetine, sondaý-aq Qazaqstan Respýblıkasynyń Zańnamasynda kózdelmegен áskerilendirilgen qurylymdardy qurýǵa tiym salynsa, «Ekstremizmge qarsy kúres týraly» Zańymen Qazaqstan Respýblıkasynyń aýmaǵynda ekstremistik baǵyttaǵy uýymdardyń, bólimderdiń ashylýyna jáne olardyń qyzmetine tiym salynǵan.

Qazaqstan Respýblıkasynyń Konstitýtsıa synda ar-ojdan bostandyǵy men dini bostandyqtyń prıntsıpteri, ár túrli konfessııalarǵa jatatyn azamattardyń ózderiniń dini birlestikterin qurýǵa teń quqylyǵy, memlekettiń shirkeýden bólengendigi týraly prıntsıpter bekitilgen. Sondaý-aq dinniń jáne dini birlestikterdiń áleýmettik qyzmetterin retteýdiń halyqaralyq tájırıbelerine negizdelgen ózge de birqatar normatıvtik-quqyqtyq negizder dайyndalyp shyǵaryldy. Qazaqstandaǵy qandaý da bolmasyn dini birlestiktikterdiń qyzmet etýiniń normatıvtik quqyqtyq negizi belgili dárejede ázirlen gendigine qaramastan, dinniń mártebesi, onyń qoǵam ómirindegi shynayı jaǵdaiy men rolı, ıaǵní dinniń qoǵamnyń áleýmettik-saıası, rýhanı salalaryna tıgizer áseriniń mártebesi, keńistigi jáne shekaralary qazirge deýin dál anyqtalmaǵan. Osy elimizdegi belgisizdir, ásirese onyń teris saldary elimizdegi qazirgi dini jaǵdaiǵda oryn alǵan jańa tendentsııalarǵa bailyanstysty anyq ta, aýqyn ańgarylýda. Bul, árine, ásirese din men dini sananyń kúdik týgyzatyn dini-rýhanı normalary men dogmalaryna negizdelgen jańa dini aǵymdar men baǵyttardyń elimizde erkin qyzmet jasaýynyń kórinisi. Mundaý ásireshil nyshandar dini fýndamentalızm men dini ekstremizm retinde kórinis tabýy ábden mümkin.

Qazaqstannyń zaiýyrly memleket bolýyna bailyanstysty, resmi ideołogıa dinge meýlinshe beýtarap qaraýdy: ol dinshil de, dinge qarsy da sıpatqa ie emes. Qazirgi Qazaqstandaǵy dinniń jaǵdaiy avtoritarlyq, totalitarlyq jáne teokratıalyq basqarý júyesi bar memleketterden túbirli ózgeshelikke ie. Konfessııaaralyq beýbitshilik pen kelisim kópultty, kóptildi jáne kópkonfessııaly Qazaqstan úshin meýlinshe kúrdeli másele. Búgin Qazaqstan álemge tek munay óndırýshi el retinde ǵana emes, sondaý-aq Búkilálemdik dini-rýhanı forýmnyń ortalyǵy retinde de jaqsy tanys. Qazaqstanda álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylary anaǵurlym mańyzdy, osy zamanýy ózekti álemdik dini, saıası, órkenietaralyq máselelerdi sheshý úshin jinalady. Álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylarynyń osyndai kezdesýleriniń sońgysynda elimizdegi konfessııaaralyq kelisim men dialogtyń mańyzdylıǵy erekshen atap ótildi. Álemdik jáne dástúrli dinderdiń basshylarynyń osy bir kezdesýinde konfessııaaralyq kelisim men dialogtyń negizgi prıntsıpteri aýqyndaldy. Olar: toleranttyq, ózara qurmet kórsetý men túsinisý, ultaralyq kelisim men dini tózimdilik. Bul týraly Elbasynyń Qazaqstan halqyna joldaýynda: «Qazaqstan dini nanym bostandyǵyn qamtamasız etti, konfessııaaralyq dialog pen dini quqyqtyq saıasatty júyeli túrde júrgizip keledi. Bizde ártúrli konfessııalardyń beýbit qatar ómir súrýi qamtamasız etilgen» - dep aýtylgan. Árine, din biriktirýdiń, integratsııalyq protsesterdiń kúshti faktory bola alady. Ol úshin dinderden qayshylyqtardy emes, kerisinshe ortaq belgiler men uqsas prıntsıpteri, ortaq negizder men ortaq qundylyqtardy, biriktirýshi bastamany izdeýimiz kerek.

Aýta ketý kerek, Qazaqstan dini toleranttylyq pen konfessııaaralyq kelisim isinde tereń tamyrlar men kóne dástúrlerge ie. Qazaqstan kóne zamannan beri qaraý san alýan mádenietter men dinderdiń toǵysý mekeni bolǵan. Qazirgi Qazaqstannyń aýmaǵynda birneshe ǵasyrlar boyı

táńirshildik, zoroastrızm, manıheýlik, býddızm, hrıstıandyq (onyń ásirese nestorıandyq jáne iakovıttık tamaqtary) ıslam sılaqtı ártúrlı nanymdar beýbit qatar ómir súrgen, iaǵní toleranttylyk ıen konfessııaaralyq kelisimniń úlgisi bolǵan. Sondyqtan, Qazaqstan Respýblıkasynyń Prezidenti N. Á. Nazarbaevtiń ádıl aýtqanyndaý: «Bizge tózimsizdik nemese dini fanatızm jat. Bul rýhanı dástúr, bul qandaý sheńberde bolmasyn Qudaýdyń sózine degen ashyqtyq. Bul Qazaqstandaǵy konfessııaaralyq kelisimniń eń mańyzdy negizderiniń biri. Biz álemge ózimizdiń toleranttylyǵymyzben, ulttyq konfessııaaralyq kelisim men dialogty saqtaýymyzben tanyldyq. Bizdiń elimizdiń óskeleń dúnietanymdyq áleýeti budan ary qaraý da saqtalýǵa, damýǵa tiis» [2]

Beýbitshilik pen konfessııaaralyq kelisim salalarynda Qazaqstan aıasında bolsyn, tipti dúniejúzilik aýqymda bolsyn, qol jetkizgen belgili tabystarymyzǵa qaramastan, áli sheshilmegen, jedel sheshýdi qajet etetin máseleler barshylyq. Ásirese qazir dúnie júzine dini tózimsizdik, dini ekstremizm jáne terrorizm shynaýu qayip tóndirip tur. Olardy XXI gásyrdyń anaǵurlym ótkir máselelerine jatqyzýǵa bolady. Konfessııaaralyq kelisim men dialogty jetildirýdiń jańa joldaryn izdeý qajet.

Din, áyeli, álemdik jáne dástúrlı dinder adamnyń dini jáne rýhanı negizderin damytýdyń kúshti faktory bolyp tabylady. Dinniń negizgi maqsaty adamdaǵy barlyq adamgershilik qasietterdi saqtaý jáne olardy damytý, adamnyń óziniń «bet-beýnesin» saqtap qalýyna kómektesý bolyp tabylady. Qazirgi álemniń, onyń ishińde qazirgi Qazaqstannyń mindeti jalpy adamzattyq, gýmanistik jáne toleranttylyk qundylyqtardy, konfessııaaralyq kelisim, dialogty gásyrlar boyu álemdik jáne dástúrlı dinderdiń engizgen prıntsıpteri men qaǵıdalaryn qazirgi jalpy álemdik, adamzattyq órkeniettegi beýbitshilikti saqtap qalý úshin jáne ár túrlı saıası qurylymdardy, san alýan etnostar men konfessııalardan turatyn kóptegen memleketterdiń beýbit qatar ómir súrýi úshin belseendi raýdalanýǵa saıady.

Konfessııaaralyq beýbitshilik pen kelisimniń nyǵaiýu úshin, dinniń biriktirýshi, rýhanı turǵydan qurýshy faktor esebinde róliniń kúsheiýi úshin dini mádeniet pen dini sanany qalyptastyry qajet.

Syrtaý qarasańyz Qazaqstanda dini túsinistik pen tatýlyqqa arnalǵan sharalardyń búkil álemge yqpaly aýtarlyqtay bola qойmaýtyń sekildi. Bul kúnderi álemniń túkpir-túkpirinde dinaralyq,

ultaralyq qaqtyǵystar bolyp jatsa, olarǵa Qazaqstandaǵy túsinistikke, tatý, beýbit ómir súrýge shaqyrǵan jiyndardyń yqpaly qandaý bolmaq? Taıaý Shyǵystaǵy evreýler men Arabtardyń arasyndaǵy dini qaqtyǵystar men soǵystar, Úndistandaǵy dinaralyq jáne ultaralyq qarsylasýlar, Eýropadaǵy serbter men albandar arasyndaǵy dúrdarazdyq, tipti kórshiles Reseýdegi orystar men sheshenderdiń, Kavkaz halyqtary arasyndaǵy qaqtyǵystar men Reseýde shovınızmniń boý kórsetýleri sekildi oqıǵalar qanshama? Solarǵa Qazaqstandaǵy tatýlyq pen kelisim qandaý dárejede áser ete almaq? Árine, bul jóninde saiasatkerler túrli boljamdar pen pikirler túyindeyde.

Qazaqstannyń jaýaptı organdarynyń, Ultyq qaýipsizdik organdarynyń málimetterine qaraǵanda, dini saıası ekstremizm jáne fanatizm Qazaqstanda da bar, al bul áreketterdiń ókilderi hızbýttahrırshilder men «Musylman baýyrlary» assosatsııasy. Bul jaǵdai Qazaqstan Respýblıkasynyń Elbasy Nursultan Nazarbaev bas bolyp basqa da memleket adamdarynyń áreket etýine túrtki bolyp, shara qoldanýǵa májbür etti. Sondaý-aq, elbasy Nursultan Nazarbaev «Syndarly on jyl» attı kitabynda bul jóninde bylай dep aítady: «Fýndamentalıster men ekstremísterdiń maqsaty - Qazaqstannyń musylman halqy. Osy oraýda Qazaqstanda úsh myńnan astam dini toptardyń, 40-tan asa dini mázhabtardyń iýǵaryymmen «Terrorizmmen kúres júrgizý iýumy» attı iýum iýymdastyryldy. Sonymen qatar N.Á.Nazarbaev, táýelsizdikiń 11 jyldyǵyn kuttyqtaý sharalary sheńberinde jasalǵan Oblys ákimderi Memlekettik Keńesińde el úshin mańyzdy máselelerdiń biri «dini iýymdar jáne olardyń ókilderiniń júrgizgen jumystarynyń ultyq kaýipsizdik kúshteri tarapynan qatań baqylaýǵa alynýy» kerektegin aýtta.

Elimizde «Hızbýt Tahrır», «Tablıǵı jamaǵat» sılaqty radıkaldy iýymdardyń ókilderi kóbeýdi. Olar nasıhattap júrgen Konstitýtsıamyzǵa qarsy ýaǵyzdar qazır qazaqstandyqtarǵa tańsyq bolýdan qaldy. Eger de joǵaryda atalǵan radıkaldy iýymdar dál osy qarqynmen tarala berse, ol Qazaqstan halqynyń ortaq memlekettik mádenietke birigýine, demokratııalyq reformalaryń halyq sanasynda ornyǵýna ájeptáýır kedergi bolady. Sondyqtan, Qazaqstan halyqtarynyń indýstrialdyq qoǵam quryp, ortaq memlekettik mádenietke birigýi úshin eń aldymen buǵan kedergi bolatyn dini fýndamentalızmniń tabıǵatyn anyqtap, teokratııalyq elderdegi ortodoksalıdı ıslamnyń erekshelikterin bailyptaýmyz kerek. Óytkeni, halqynyń 60 райузы musylman bolyp sanalatyn otanymyzdyń endigi taǵdyryna ıslamnyń áseri mol bolatyny anyq. Elimizde ıslam dinin ustanýshylardyń kóbeýe bastaýy bul dinniń prıntsıpterine erekshenaz arýdaryp, jan-jaqty talqylaý qajettigi sózsiz. Islam dininde saıası - qoǵamdyq, rýhanı ómirdiń barlyq salasy qamtylgan. Solardyń biri dini senim jáne dini tózimdilik maselesi. İslami ideialardy órkeniettik turýda qabyldap, olardy elimizdiń áleýmettik-ekonomıkalyq damý jolynda qoldana bilsek, bizdiń qoǵamdaǵy biraz maseleler sheshimin tabar edi.

Ekstremizmge qarsy kúrestiń birden-bir joly - olar týraly óz ýaqtynda shynaiý málimet berý. Bul jerde árıne kúndelikti aqparat quraldarynyń róli óte joǵary. Áytse de, jas óspirim balalar úshin aqparat quraldarynyń beretin málimetи de jetkilikti emes. Sektalardyń, ekstremistik toptardыń qaýpi týraly jastardy kóbirek habardar etip otyrý qajet. Ol úshin barlyq mektepterde «Dintaný» sabaǵymen qosa mamandar qaýipsizdik sabaqtaryn ótkizip, onda ekstremistik toptardы, totalitarlyq sektalardy qalaý bilýge bolatynyn túsindirip, olardan qalaý saqtaný jolyn kórsetip otyrýlary kerek.

**Zamestiteľ direktora po vospitatel'noj rabote
Djagýparova Aýsylý Zaikeňovna.**